

**ОСТРОВСЬКА Н.В.**

*кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,  
доцент кафедри журналістики  
Національний університет «Запорізька політехніка»  
м. Запоріжжя, Україна*

## **ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЖУРНАЛІСТИЦІ: ВИКЛИКИ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА НОВІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ**

Штучний інтелект швидко трансформує медіаландшафт, впливаючи на всі етапи виробництва контенту: від генерування ідей та пошуку до створення текстів, візуальних і мультимедійних матеріалів, а також аналізу аудиторії та вибору каналів поширення. Згідно з опитуванням Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення найпопулярнішими функціями ШІ серед українських медіа є: редагування тексту (25,1%); розшифровка відео в текст і навпаки (23,3%); переклад із розпізнаванням мови (21,3%); генерація журналістських текстів (13,4%) [3].

Водночас існує високий рівень занепокоєння щодо можливих загроз, які несе ШІ, що зумовлює актуальність нашої розвідки. У професійному та науковому середовищі дедалі активніше обговорюються виклики й ризики, пов'язані з використанням штучного інтелекту в медіа. Насамперед ідеться про загрозу поширення дипфейків, дезінформації, неперевіраних даних, що можуть використовуватися для маніпулювання суспільною думкою. Додаткову складність становить непрозорість алгоритмів: моделі штучного інтелекту часто функціонують як так звані «чорні скриньки», коли не завжди зрозуміло, як система дійшла до певного висновку [9, с. 311]. Це породжує сумніви щодо достовірності результатів і можливостей контролю за ними.

Етичні питання викликає також алгоритмічна упередженість: якщо системи навчаються на нерепрезентативних чи дискримінаційних даних, вони схильні відтворювати ці упередження у створеному контенті. Така тенденція може впливати на суспільні стереотипи та підривати довіру до медіа.

Окремим викликом є питання захисту персональних даних і конфіденційності. Недостатній рівень анонімізації або використання даних без згоди користувачів може призвести до ідентифікації осіб та порушення їхнього права на приватність. У зв'язку з цим усе частіше висловлюються думки про необхідність розроблення етичних стандартів і нормативних механізмів, що регулюватимуть відповідальне застосування ШІ у

журналістиці. Крім того, висловлюються побоювання щодо втрати креативності, експертності та цінності людської праці [9, с. 310]. Надмірна залежність від генеративних систем може знижувати мотивацію журналістів до творчого аналізу, глибокого дослідження фактів і розвитку професійних компетентностей. Заміщення людського авторства алгоритмічним продуктом ставить під питання унікальність журналістської праці та зменшує її суспільну вагу.

Виклики доброчесності, що постають перед журналістами та медіа в умовах активного використання штучного інтелекту, безпосередньо пов'язані з питаннями якості й автентичності контенту. Генерування текстів за допомогою ШІ часто потребує ретельної перевірки фактів через явище так званих «галюцинацій» – створення системою правдоподібних, але nepідтверджених даних.

Не менш важливим аспектом є забезпечення прозорості: необхідне чітке маркування контенту, у якому використовувався ШІ, із поясненням ролі алгоритмів у його створенні. Користувачі повинні мати змогу усвідомлено розуміти, що вони взаємодіють із матеріалом, створеним чи доповненим системами штучного інтелекту.

Інтеграція ШІ у медіапрактики також актуалізує етичні дилеми, пов'язані з авторством, інтелектуальною власністю та конфіденційністю. Визначення прав на створені алгоритмами тексти або зображення залишається проблемним, як і ризик несанкціонованого розголошення інформації під час завантаження у ШІ-конструктори документів, що містять чутливі або службові дані.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює питання правового статусу контенту, створеного за допомогою технологій штучного інтелекту, є Закон України «Про авторське право і суміжні права» [5]. Згідно з ним, контент, створений із використанням ШІ, не вважається оригінальним твором у розумінні класичного авторського права, оскільки не є результатом безпосередньої творчої діяльності людини. Водночас він підпадає під охорону спеціальним правом *sui generis* (право особливого роду), яке діє протягом 25 років з моменту створення. Суб'єктами права *sui generis* можуть бути: 1) особи, яким належать майнові права або ліцензійні повноваження на комп'ютерну програму (тобто автори цієї програми, їхні спадкоємці), або 2) правомірні користувачі комп'ютерної програми. Воно є компромісом між потребою врегулювати роботу ШІ і «людиноцентричність» авторського права. Незважаючи на участь алгоритмів у процесі створення, відповідальність за результат і за дотримання норм доброчесності залишається за людиною – користувачем або замовником, який ініціює генерування контенту. Логіка застосування

права *sui generis* до контенту, створеного за допомогою штучного інтелекту, полягає в тому, що критерієм для надання правового захисту є не оригінальність (як у класичному авторському праві), а форма вираження результату та обсяг інвестицій, вкладених у його створення [6].

Варто зауважити, що в практиці Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УНІОІ) реєстрація авторського права на твори, які містять згенеровані ШІ зображення, де-факто надає захист не самому штучно створеному елементу, а збірнику творів або компіляції, що є результатом людської творчої діяльності. Таким чином, об'єктом правової охорони визнається інтелектуальна праця людини, яка здійснила відбір, систематизацію або художню інтеграцію матеріалів, створених із використанням алгоритмів ШІ.

Як пояснював медіаюрист Є. Воробйов на онлайн-зустрічі від «Платформи прав людини» на тему реформи авторського права та її впливу на українські медіа, журналіст теоретично набуває авторських прав на публікацію, навіть якщо ШІ використовувався на проміжних етапах роботи (дослідження, розшифровка, аналіз даних), оскільки ШІ не може бути співавтором. Водночас, якщо журналіст поширює тексти, згенеровані ШІ, в яких згадується певна особа, на журналіста (як на поширювача) накладається обов'язок перевірити правдивість інформації про цю особу, згідно з частиною 2 статті 302 Цивільного кодексу України. Відповідачем у разі поширення недостовірної інформації буде саме журналіст, навіть якщо інформацію згенерував ШІ [1].

Медіаіндустрія усвідомлює ризики порушення інтелектуальної власності, і регулятор (Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення) наголошує на необхідності відповідального використання ШІ. Опитування Національної ради показало, що 89% респондентів вважають загрозу порушення інтелектуальної власності однією з найвищих [3]. Спільно з Міністерством цифрової трансформації (Мінцифри) та Громадською радою при медіарегуляторі Національна рада організувала захід, присвячений використанню штучного інтелекту (ШІ), де були представлені та обговорені секторальні рекомендації для медіа, реклами та захисту авторських прав. Член Національної ради Олександр Бурмагін зазначив, що ці напрацьовані секторальні рекомендації ляжуть в основу законодавчих норм, які можуть з'явитися в Україні протягом кількох років [4].

У рекомендаціях для медіа основними визначеними принципами використання ШІ є відповідальне редакційне рішення, прозорість і зрозумілість, регулярне проведення оцінки ризиків, поінформованість аудиторії про використання ШІ та походження контенту, конфіденційність

і захист даних та відповідальність (редакційну, індивідуальну та юридичну).

Окремо експерти наголошують на тому, що медіа повинні дотримуватися майнових прав автора при використанні чужого контенту у роботі ШІ. Радять ознайомитися з ліцензією на програму ШІ та правилами розподілу прав перед початком роботи з нею. Також перевіряти політики розробників щодо джерел фактів та уникати відтворення чужих творів. Редакціям рекомендується визначати внутрішню політику використання ШІ та включати до неї захист права інтелектуальної власності [4].

Важливими для медійників також є Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту у сфері медіа, розроблені Мінцифрою разом з партнерами та профільними експертами у рамках реалізації дорожньої карти регулювання ШІ в Україні [11].

Серед основних принципів – прозорість використання систем ШІ, чітке розмежування авторського та згенерованого нейромережею контенту, пріоритет людського фактора під час створення матеріалів, а також саморегуляція медіа в разі взаємодії з цією технологією [11].

На нові етичні виклики, пов'язані з активним використанням штучного інтелекту (ШІ) у журналістиці звертає увагу і Комісія з журналістської етики (КЖЕ) [8]. Найбільше дискусій викликають генеративні моделі (ChatGPT, Bing, Bard тощо), що поступово інтегруються в роботу редакцій. У багатьох іноземних медіа вже діють внутрішні політики використання ШІ, які регулярно оновлюються. В Україні така політика також має стати частиною редакційних стандартів. Серед ключових рекомендацій КЖЕ:

1. Використовувати ШІ усвідомлено. Журналісти мають розуміти можливості та обмеження технології, пам'ятаючи, що вона не здатна мислити критично, перевіряти факти чи уникати упереджень.

2. Зберігати етичну відповідальність. Автор і редакція несуть повну відповідальність за матеріал, навіть якщо в роботі використовували ШІ. Усі факти, цитати та посилання мають бути перевірені людиною.

3. Забезпечити прозорість. Аудиторію потрібно інформувати, якщо матеріал (текст, зображення, відео) створено або частково згенеровано ШІ.

4. Перевіряти оригінальність. Згенеровані тексти можуть містити запозичення – це створює ризик плагіату.

5. Уникати маніпуляцій. Не варто використовувати ШІ-зображення для новин навіть із дисклеймерами чи застосовувати алгоритми для створення клікбейтних заголовків.

6. Контролювати упередженість. ШІ може відтворювати гендерні стереотипи та дискримінаційні вислови – це потребує перевірки.

7. Захищати персональні дані. Заборонено передавати ІІІ конфіденційну або персональну інформацію героїв матеріалів.

8. Не міфологізувати ІІІ. Його думки не можна трактувати як авторитетні чи достовірні джерела інформації.

9. Розвивати фактчекінг. В умовах війни та інформаційних атак журналісти мають викривати фейки, зокрема створені за допомогою ІІІ [8].

Отже, регулювання використання штучного інтелекту в Україні насамперед стосується сфери авторського права та перебуває на стадії активного формування політик. Інтеграція ІІІ в роботу медіа є невідворотним етапом розвитку сучасної журналістики, однак вона потребує виваженого й відповідального підходу. Український досвід демонструє, що журналістська спільнота усвідомлює як потенціал, так і ризики цієї технології. Ключовими умовами її етичного використання є прозорість, людський контроль, відповідальність, дотримання авторських прав та захист персональних даних. Рекомендації Національної ради, Міністерства цифрової трансформації та Комісії з журналістської етики спрямовані на формування в медіа власних політик використання ІІІ, які мають базуватися на принципах професійної доброчесності, достовірності та безпеки. Дотримання цих принципів дозволить поєднати технологічні можливості ІІІ з етичними та професійними стандартами журналістики, мінімізуючи ризики дезінформації та втрати довіри аудиторії.

### Список використаних джерел

1. Богуславська К. Хто це зробив? Що кажуть закони різних країн про авторські права та штучний інтелект (оновлено). *Mediamейкер*. URL: <https://mediamaker.me/hto-cze-zrobivv-shho-kazhut-zakony-riznyh-krayin-pro-avtorski-prava-ta-shtuchnyi-intelekt-3416/>
2. В Україні вперше зареєстрували авторські права на твори, які містять зображення, згенеровані ІІІ. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/news/v-ukrayini-vpershe-zareyestruvaly-avtorski-prava-na-tvory-yaki-mistyat-zobrazhennya-zgenerovani-shi/>
3. Використання ІІІ у медіа. Результати дослідження Національної ради. *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення*. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/vykorystannya-shi-u-media-rezultaty-doslidzhennya-natsionalnoyi-rady/>
4. Використання штучного інтелекту: рекомендації для медіа, реклами і захисту авторських прав (презентації, відео). *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення*. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/vykorystannya-shtuchnogo-intelektu-rekomendatsiyi-dlya-media-reklamy-i-zahystu-avtorskyh-prav-prezentatsiyi-vidео/>
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2023. № 57. Ст. 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
6. Право sui generis: як штучний інтелект адаптує під себе авторське право? *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-pravo/>
7. Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту у сфері медіа. URL: <https://storage.thedigital.gov.ua/files/3/f3/1ecd916b1f1b12c29c6e2984ecb0bf33.pdf>

8. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо використання штучного інтелекту для створення журналістських матеріалів. *Комісія з журналістської етики*. URL: <https://cje.org.ua/statements/rekomendatsii-komisii-z-zhumalistskoi-etyky-shchodo-vykorystannia-shtuchnoho-intelektu-dlia-stvorennia-zhumalistskykh-materialiv/>
9. Шекеряк-Кушка Я. Штучний інтелект у журналістиці даних: можливості, загрози та етичні дилеми. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75). № 4 . Ч. 2. С. 303–314.
10. ШІ в українських медіа: виклики, можливості та позиція Національної ради. *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення*. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/shi-v-ukrayinskykh-media-vyklyky-mozhlyvosti-ta-pozytsiya-natsionalnoyi-rady/>
11. Як відповідально використовувати штучний інтелект: розробили рекомендації для медіа. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/yak-vidpovidalno-vikoristovuvati-shtuchniy-intelekt-rozrobili-rekomendatsii-dlya-media>